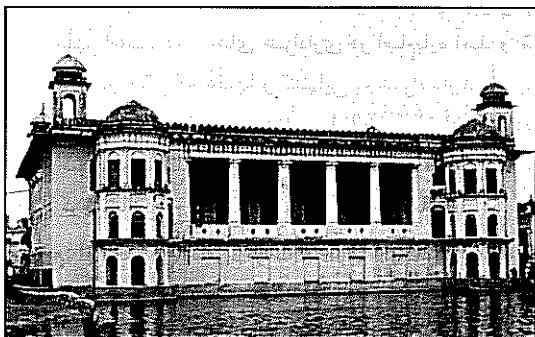

حسینی دالان

از زلزله ۱۸۹۷/۱۳۱۵ نیز، که بخشی از این بنا از جمله سقف آن آسیب دید، نواب احسان‌الله بهادر آن را بازسازی و تعمیر کرد (دنی، ص ۲۰۴؛ د. اسلام، همانجا؛ آشر، ص ۵۶). ساختار کلی این بنا طرحی از مقبره و «تعزیه» امام حسین علیه‌السلام است. تعزیه، که در شبه‌قاره به مدل نمادین تابوت و ضریح امام حسین گفته می‌شود (کول، ص ۱۰۲؛ بیکر، ص ۱۶۳-۱۶۴)، اتاقکی آراسته است که معمولاً از چوب یا فلز ساخته می‌شود (هالیستر، ص ۱۶۶، ۱۷۲-۱۷۳). معماری ساختمان فعلی حسینی دالان، به‌ویژه به سبب چهار ستون بزرگی که در آخرین بازسازیها در قرن سیزدهم / نوزدهم در جلو ایوان گذاشته شده، بیشتر به شیوه مدرن غربی است، ولی عناصر معماری مغولی و محلی نیز مشهود است، به‌ویژه در بخشهایی که از ساختمان اولیه بنا باقی‌مانده است (دنی، ص ۲۰۴-۲۰۵؛ آشر، همانجا).

حسینی دالان بر ضقه بلندی رو به استخری بزرگ واقع شده (آشر، همانجا؛ دنی، ص ۲۰۴) و در قسمت شرقی آن پلکانی قرار گرفته و در قسمت جنوبی نیز دو برج، با گنبدی بر روی هر یک، ساخته شده است (دنی، تصویر LXXIV، ش ۱۰۳؛ برای نمونه (ماکت) بنا در موزه ملی بنگلادش^۱ به انعام‌الحق^۲، ص ۱۷، تصویر ۱۴۱). این بنا شامل دو تالار تو در توست: اولی رویه جنوب، که شیرینی^۳ نام دارد و کاملاً سیاه رنگ است و مناسب عزاداری و سوکواری است و دیگری رو به شمال، که خطبه نام دارد و دارای منبری هفت پله است و نمادهای مقدسی چون خمسه^۴ و تمثال امام حسن و امام حسین علیهما‌السلام در آن نگاهداری می‌شود. دو تالار فرعی هم در دو طبقه، یکی در سمت چپ و دیگری در سمت راست بنا، ساخته شده که ظاهراً مخصوص بانوان بوده است (دنی، ص ۲۰۴).

(آقابزرگ‌طهرانی، ۱۴۰۳، ج ۶، ص ۱۵۰، ۱۶۵؛ مشار، ستون ۲۸۹). نسخه‌ای از این کتاب به خط حسین بن مساعد وجود دارد که در ۸۹۳ نوشتن متن آن و در ۹۱۷ نوشتن آخرین حواشی آن به پایان رسیده است (آقابزرگ‌طهرانی، ۱۳۶۶، ص ۱۳۶؛ همانجا؛ همو، ۱۴۰۳، ج ۳، ص ۱۳۵، ج ۱۵، ص ۳۳۸؛ ابن‌عنبه، مقدمه آل‌طالقانی، ص ۱۱-۱۰).

منابع: آقابزرگ‌طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳؛ همو، طبقات اعلام‌الشیعة: احیاء الدائر من القرن العاشر، چاپ علی‌نقی منزوی، تهران ۱۳۶۶؛ ابن‌عنبه، عمدة الطالب فی انساب آل ابی طالب، چاپ محمدحسن آل‌طالقانی، نجف ۱۹۶۱/۱۳۸۰؛ عبدالله بن عیسی‌افندی اصفهانی، ریاض‌العلماء و حیاض‌الفضلاء، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱؛ امین، محمد بن حسن حرّ عاملی، امل‌الآمل، چاپ احمد حسینی، بغداد [۱۹۶۵]، چاپ افت قم ۱۳۶۲؛ علی‌بن محمدعلی طباطبائی، ریاض‌المسائل فی بیان احکام الشرع بالدلائل، ج ۱، قم ۱۴۱۲؛ علی‌بن محمد عمری، المجدی فی انساب الطالبیین، چاپ احمد مهدی‌دامغانی، قم ۱۴۰۹؛ عمر رضا کحاله، معجم‌المؤلفین، دمشق ۱۹۵۷-۱۹۶۱، چاپ افست بیروت [بی‌تا]؛ اعجاز حسین بن محمدتقی کتوری، کشف‌الحجب و الأستار عن اسماء الکتب و الأسفار، قم ۱۴۰۹؛ مجلسی؛ خاتبا، مشار، فهرست کتابهای چاپی عربی، تهران ۱۳۴۴.

/ لیلی کریمیان /

حسینی دالان، زیارتگاه و امام‌بار (امام‌بارا)^۵ شیعیان در شهر قدیمی داکا در بنگلادش متعلق به اواخر دوره گورکانیان. ظاهراً این بنا را در حدود نیمه قرن یازدهم، شخصی به‌نام میر مراد، که داروغه و مسئول بناهای عمومی در نواره محل بوده، احداث کرده است (محمود الحسن^۶، ص ۶۹؛ د. اسلام، چاپ دوم، ذیل ماده)؛ اما به گفته رضوی^۷ (ج ۲، ص ۳۵۱)، در قرن دهم و یازدهم رجال شیعه مراسم عزاداری ماه محرم را مخفیانه و در خانه‌ها اجرا می‌کردند و نام حسینی دالان در اوایل قرن دوازدهم / هجدهم، در دوران حکومت مرشد قلی‌خان^۸، بر این تعزیه‌خانه گذاشته شد و آنجا مرکز برگزاری مراسم ماه محرم در بنگال گردید. ساختمان کنونی حسینی دالان بر روی تعزیه‌خانه کوچک قبلی بنا شده است. نواب نصرت جونگ در نیمه دوم قرن دوازدهم / هجدهم آنجا را تجدید بنا کرد (محمود الحسن، همانجا). کمپانی هند شرقی نیز دوبار، در ۱۸۰۷/۱۲۲۲ و ۱۸۱۰/۱۲۲۵، در آن تعمیراتی انجام داد. بعد

1. Mahmudul Hasan

2. Rizvi

3. Dani

4. Asher

5. Cole

6. Baker

7. Hollister

8. Bangladesh National Museum

9. Enamul Haque

10. Shirni

در دهه اول محرم، حسینی دالان پر جنب و جوش‌ترین بنای شهر است. دسته‌های عزاداری در امام‌باره آمد و شد می‌کنند و در حالی که عَلم‌ها و کتلهایی به همراه دارند، تعزیه را نیز بر روی شانه حرکت می‌دهند و با ناله و فغان آن را پیاده به خارج شهر، در فاصله یک فرسخی، می‌برند و دفن می‌کنند (آقا احمد کرمانشاهی، ج ۱، ص ۶۱۹؛ د. اسلام، همانجا).

منابع: آقا احمد کرمانشاهی، مرآت الاحوال جهان‌نما: سفرنامه، قم ۱۳۷۳؛

Catherine B. Asher, "Inventory of key monuments", in *The Islamic heritage of Bengal*, ed. George Michell, Paris: Unesco, 1984; Patricia L. Baker, *Islam and the religious arts*, London 2004; Juan Ricardo Cole, *Roots of north Indian Shi'ism in Iran and Iraq: religion and state in Awadh, 1722-1859*, Delhi 1989; Ahmad Hasan Dani, *Muslim architecture in Bengal*, Dacca 1961; Enamul Haque, *Catalogue of a special exhibition of Islamic arts & crafts in Bangladesh*, Dacca 1983; *El²*, s.v. "Ḥusaynī Dālān" (by A. B. M. Husain); John Norman Hollister, *The Shi'a of India*, New Delhi 1979; Syed Mahmudul Hasan, *Muslim monuments of Bangladesh*, Dacca 1987; Sniyyid Athar Abbas Rizvi, *A socio-intellectual history of the Isnā 'Asharī Shi'is in India*, Canberra 1986.

/ فاطمه رحیمی /

حسینی سادات ← امیرحسینی هروی

حسینی سَنَبَهَلِی (حسینی سَنَبَلِی)، میرحسین‌دوست، متخلص به حسینی، مؤلف، تذکره‌نویس و شاعر فارسی‌گوی شبه‌قاره در قرن دوازدهم. پدرش، مولوی سید ابوطالب، و اصل وی از سَنَبَهَلِی / سَنَبَلِی هند بود (استوری^۱، ج ۱، بخش ۲، ص ۸۳۳). از تاریخ تولد و وفات و نیز از ابتدای زندگی او اطلاعی در دست نیست. وی، به نوشته خودش (ص ۳)، در نوزده سالگی برای تحصیل علم به شاه‌جهان‌آباد (دهلی) رفت و شاگرد شخصی به نام شیخ فضل‌الله شد. در آنجا مدت زیادی به فراگیری علوم ادبی پرداخت و با ادبا و فضلاء بسیاری هم‌نشین شد تا آنجا که در فن شعر مهارت یافت و در همانجا، بنابه درخواست دوستانش، مجموعه‌ای از احوال شعرا و ادبا و فضلا را با نام تذکره حسینی تألیف کرد. در ۱۱۷۳ به بریلی رفت و تشریح نادر یا تشریح‌الحروف را درباره دست‌نویزان فارسی نوشت (← نقوی، ص ۳۱۷؛ منزوی، ج ۱، ص ۸۱۱-۸۱۲). در

۱۲۰۳ نیز مختصر تیمورنامه یا تَیمُورنامَه مشهور را نوشت، که نسخه مشهور کوتاه‌شده‌ای از تیمورنامه منظوم ملاعبدالله هاتفی خرجردی^۲، شاعر قرن دهم، است. تیمورنامه هاتفی، به تقلید از خمسة نظامی، و در وصف و تمجید تیمور و خاندان او نوشته شده است و وقایع تاریخی آن عصر و فتوحات و تاریخ تیموری را دربردارد. این کتاب دارای اهمیت ادبی است، ولی اهمیت تاریخی چندانی ندارد (← منزوی، ج ۱۰، ص ۱۶۳). تذکره حسینی، مهم‌ترین اثر او، مشتمل است بر شرح حال ۵۶۴ تن از شعرا، فضلا، ملوک و عرفای متقدم و معاصر مؤلف، که از روی حرف اول نام یا تخلص آنها به شکل الفبایی ترتیب یافته است. در ابتدا شرح حال حضرت علی علیه‌السلام آمده و پس از آن، تذکره از ابوالحسن خرقانی آغاز شده و با یوسفی طیب خراسانی به پایان رسیده است. مؤلف در ذیل نام حضرت امیر علیه‌السلام بیش از بقیه به ذکر فضائل و حکایات پرداخته و در نقل مطالب از دو منبع مناقب مرتضوی و مصابیح‌القلوب نام برده (← ص ۴، ۶)، اما درباره دیگران از هیچ منبعی یاد نکرده است. همچنین به ابیاتی از دیوان منسوب به حضرت علی علیه‌السلام اشاره کرده است (← ص ۱۴). شرح حال بیشتر عرفا در این تذکره به تفصیل آمده و حکایاتی درباره ایشان نقل شده است. مؤلف شرح حال مختصری از بسیاری از شعرا متقدم تا معاصرش ذکر کرده است، عمدتاً بدون آوردن وقایع مهم زندگی، سال تولد و وفات ایشان. فقط در ذیل نام ۵۱ نفر، سال وفاتشان را ذکر کرده است (نقوی، ص ۳۱۹؛ برای نمونه ← حسینی سنهلی، ص ۱۹۴، ۲۱۴، ۲۵۳). وی افراد را با آوردن یکی دو بیت یا یک رباعی از اشعارشان معرفی نموده و لطایف و حکایات طنزآمیز و جالب توجهی از آنان نقل کرده است که با عنایت به توضیح او در دیباچه (ص ۳)، یکی از هدفهایش در تألیف این کتاب، گردآوری همین حکایات بوده است. او به مدح بیشتر شاعران پرداخته و همه را در فن شعر ستوده است. مؤلف، ذیل حرف ح، نمونه‌ای از اشعار خود را نیز آورده ولی آنها را درخور مقایسه با اشعار شاعران بزرگ ندانسته است (← ص ۱۱۱-۱۱۲). تألیف این کتاب، بنابر ماده تاریخ آن، در ۱۱۶۳ به پایان رسیده است. حسینی این تذکره را با نام و مدح شاه شرف‌الدین محمود، از عرفای زمان خود، به پایان برده و شکر کرده که شرف‌الدین محمود کتابش را به دیده قبول نگریسته است. از تذکره حسینی نسخه‌های خطی متعدد موجود است (برای آگاهی از نسخ خطی آن ← استوری، ج ۱، بخش ۲، ص ۸۳۳). تذکره حسینی در ۱۲۹۲ در لکهنو چاپ سنگی شده است. گفتنی است که مؤلف در شرح احوال شاعران و حتی در